

פרשת הקמתו או אי-הקמתו של אזור התעשייה במעלה אדומים, דרך קבלת ההחלטות בנושא והסערה הפוליטית והציבורית שנתלוותה לה, גורמים נזק פוליטי לישראל. מאמר זה מתאר גם את שיבתה אל הכותרות של שיטת ימיה המנדט בהתייחסות לשטחים, לפיה קביעת עובדות בשטח, "דונם ועוד דונם" — תהיה לטובתנו. אולם שלא כמו בפרשיות מן העבר, נשאלו הפעם לראשונה —

שיטת גלילי פועלת שוב

מאת: ראול טייטלבוים

העניין החל, כאשר עיריית ירושלים היתה זקוקה לבית מטבחיים חדש. גורמים עירוניים החלו מחפשים מקום מתאים. תוך כדי בדיקת הנושא הוסיפו על הצורך בבית המטבחיים צורך באזור תעשייה חדש. ראש העירייה נתן עינו באזור עני. חוות אחרים הציעו את עיריית בית-שמש, המתלבטת בקשיים, כעורף תעשייתי ל"בירה. לבסוף, הועברה הסוגיה לשולחנה של ועדת השרים לענייני ירושלים. היה זה בתקופת פרה-היסטורית כמעט, כאשר ב"ר ראש הוועדה עמד עדיין שר המשפטים לעבר יעקוב שמשון שפירא. שר המשפטים ביקש מן היועץ המשפטי לממשלה, שאיר שמגר, לבחון את האלטרנטיבות ה"שונות שהוצגו לאיתור שטח לאזור תעשייה חדש לירושלים.

גלילי נכנס לתמונה

כאן נכנס לתמונה ישראל גלילי, שמעמדו הפורמלי — שר בלי תיק, ותפקידו הק"בוע — יועץ לראש הממשלה, מנסח את ההחלטות ומכונן כראש ועדת השרים לגישור תביעות. עוד ב"ב 1972, נתקבלה כעדותו של גלילי — "במקום סתרים כל"שחר" — החלטה עקרונית להקים במעלה אדומים מרכז תעשייתי. זאת בשל "חשיבותו האסטרטגית של האזור", כבר אז, נשלב ראשון נסגר באזור שטח של כ-70 אלף דונם "לצרכי אמונים צבאיים...".

האמת ניתנת להיאמר. בימים שבין שנת 1972 לאוקטובר 1973 התנהלו בממשלה ויכוחים נוקבים סביב תוכניותיו של משה דיין לפתוח את יהודה ושומרון בפני ספר טרות פרטיות במקרקעין, כאשר הגישה "ה"ממלכתית" — שהתנגדה לתוכנית — יורצת וידה על העליגה. סמוך למלחמת יום הכיפורים דנונה גם סוגיית מעלה אדומים בסטבתה של גולדה מאיר וזו החליטה לדחות את מימושה של התוכנית מטעמים מדיניים.

מלחמת יום הכיפורים קרעה לגזרים את "מסמך גלילי", ורבים הצביעו על השר בלי תיק, כאחראי לקונצפציה שפשטה את הרגל. ערב הבחירות נזקקה מפלגת העבודה ל"תעודות הוות". רבים מתומכיו "מסמך גלילי" התנערו ממנו. אך בבקשם פשרה חדשה נסחו "14 הנקודות", שבאו במקום "המסמך". גלילי חרק שן, וניתן קרבות בלימה. השלישייה: גולדה — דיין — גלילי ניסתה לשקם את עצמה. אולם הוועדות היו גדולות מדי. ליד ההנהגה הופיעו אנשים חדשים. באותו המפקד ובאותו מעמד. ה"אחיות המיניסטראליות" לא חלה עליו כיוון שלא היה לו תיק — הוא רק יעץ וניסח את המדיניות... בראשית כהונתה, מעמדו בממשלת-ירבין

מצד גורמים שאינם מזוהים עם חוגים "יוניים" — השאלות: כמה ועל חשבון מי ומה יעלה העניין? הטיפול בפרשה, וההחלטות שהתקבלו — אותן סיקר המאמר — מלמדים לא רק על שובו הנמרץ של גלילי לזירה, אלא גם על החותם בו הוא מחתים את ממשלת רבין, חותם שאין בו כדי להעיד על... ממשלת שינוי, אלא הוא עדות לכך ש:

הקיצוניות של הפסיגה הערבית שהוציאו את ירון מן המשחק. החוש הדיפלומטי של השגריר לשעבר התחבר עם השאיפה למעשה המאפיינת את ראש ועדת השרים ל"נושא התיישבות. התגובה לרבאט — מקור בל היה על השניים — תהיה החלטת ממשלה בעניין הקמת אזור תעשייה במעלה אדומים, מה עוד שיש להחליטה מעין זו מעלה חשובה בהיותה מפיסת את אנשי המפד"ל...

— "העברים צריכים לדעת כי הזמן איננו פועל לטובתם בנקודה זו. לפלשתינאים ול"מדינות ערב צריך להיות ברור, כי לאחר שהוציאו מהמשחק את חוסיין והכניסו את ערפאת, אין על מה לדבר, ונקבע עובדות בשטח"... אמר יצחק רבין בשיחה עם צמרת מפ"ם עוד בשלבים המוקדמים של הדיונים על מעלה אדומים. יחד עם זאת רמז, כי זהו מס'שפתיים למפד"ל, שבין כך לא יצא מהדבר כלום בשל היעדר תקציב...

ב-24 לנובמבר 1974 הגיע הנושא לדיון בממשלה. את התוכנית הציג ישראל גלילי. שרי מפ"ם — שמטוב ורון — ביקשו לדחות את הדיון בשל ההשלכות המדיניות החמורות, העלוות לנבוע ממנו. הצעתם לא נתקבלה. השר מ. חזני (המפד"ל) הציע להקים במקום התחלות כדי להיענות ל"רישות "גוש אמונים". גם הצעה זו לא התקבלה. הצבעה נפרדת היתה לגבי ה"שאלה האם להקים במקום מגורים לעובדים אלו, והחלטה חיובית התקבלה ברוב של 11 קולות נגד 6.

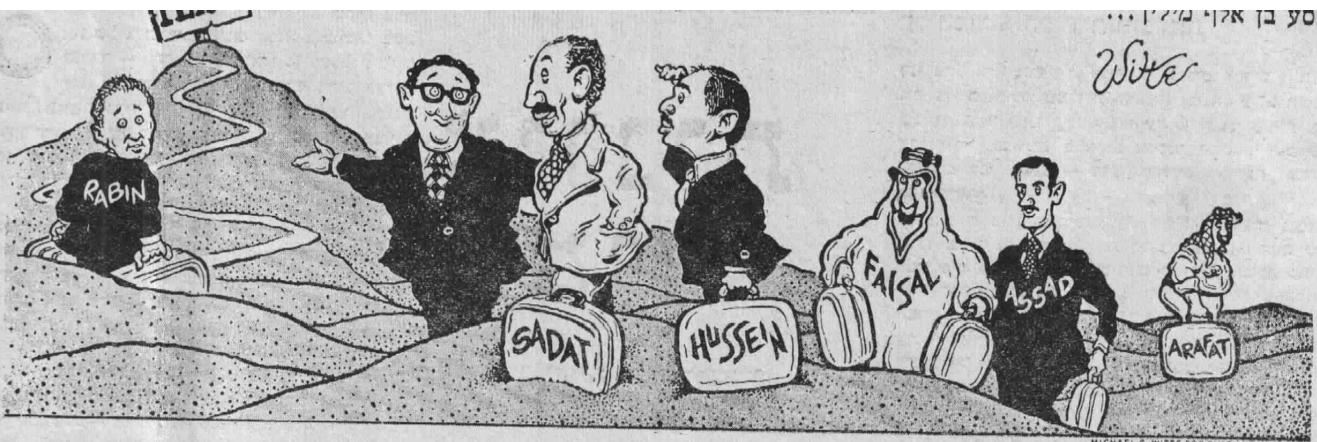
לאחר דיון בהמלצות ועדת היועץ המשפטי לממשלה, קיבלה הממשלה ב-24 בנובמבר את ההחלטה מספר 159 המתפרסמת כאן לראשונה באופן מלא:

פיתוח ירושלים מחליטים:

(א) לאשר המלצות הצוות הבין-משרדי ב"ראשונות של היועץ המשפטי לממשלה: 1. אזור התעשייה ימוקם במעלה אדומים. 2. עיריית ירושלים תקבל סיוע תקציבי בסכום של עד 2 מיליון לירות (פרטים יתואמו בין העירייה לבין משרד החקלאות), כדי לשפץ את בית-המטבחיים ה"קיים באופן שניתן יהיה לקיים את בית המטבחיים במקומו הנוכחי לחמש שנים נוספות לערך. 3. באזור ענתות ימוקם אזור למוסכים ומלאכות ושירותי עזר שיהיה מרוחק בין קילומטריים לשני קילומטר מגבול שטח הבניה המוכנן של משרד השיכון. אזור שירותים-כאמור דורש שטח קטן יותר מן השטח שיועד לבניית אזור תעשייה. ניתן להסתפק בהפקעה של 1,000-1,500 דונם בלבד ולצמצם על-ידי כך את הפגיעה באדמה חקלאית. לצורך ביצוע ההפקעה והקמת אזור המלא-

זורע נכנס לתמונה

גלילי הסתפק "בהצהרה הפוליטית". מאחר יותר אמר: "אינני מכיר איש בממשלה הסבור שמעלה אדומים צריך להיות מחוץ למדינת ישראל". וזאת מבלי שהממשלה החליטה שיש לצרף את האזור לישראל, או אפילו לתחומה המוניציפאלי של ירושלים. ישראל גלילי, שהתרגל לעבוד ב"ממשלה" שהחליטה לא להחליט, במקביל לעבודתה של ועדת-שמגר, הקים בתוקף

בכוחו להפנות עתה מפעלי תעשייה רציניים לקרית שמונה, למעלות ולאחיותיהן הגליליות. ועם פיתוח מעלה אדומים עוד תפחת, ללא ספק, יכולת ההפניה... עוד כתבו בעלי התוכיר, כי עלי-פי ההערכות יעלה פיתוח התשתית במעלה אדומים ל-270 מיליון ל"י. זאת שעה שמשרד המסחר והתעשייה מקציב 50 מיליון ל"י בלבד לפיתוח התשתית התעשייתית ב-30 ערי-הפיתוח, בכפרים הערביים, ברמת-הגולן, ימית וקרית ארבע גם יחד. "הכחשות נמרצות ככל שיהיו אינן יכולות לטשטש את העובדה כי השקעות ניכרות כאלה במעלה אדומים חוצות במידה רבה את גורלו התעשייתי של הגליל להקפאה מוחלטת כמעט...".

מי ניצח?

בשיחה שקיים ראש הממשלה יצחק רבין עם מגישי התוכיר, ניסה לשכנעם בתכליתיות שבחקמת מעלה אדומים, כביטוי לביטוי צור מעמדה של ירושלים. יחד עם זאת הודה שהיו כוונות "מצד אנשים בלתי מוסמכים" להעביר מפעלים שיועדו קודם לכן לערי הפיתוח. "אלה לא פעלו בסמך כוח הממשלה ואף לא בסמכות השר הממונה עליהם..."

האמת היא שהדיון הציבורי סביב למעלה אדומים התנהל בעיקר על בעיות מינהליות, סמכויות ותקציביות. וכאשר פרץ הדיון, נאלץ רבין להתמודד עם השאלה של "מינוח מתחרתי". בין ישיבת ממשלה אחת לשנייה, קיים יצחק רבין שתי התייעצויות קדחתניות. המטרה הייתה למצוא מוצא של כבוד מן הסבך הגולה שיצר גלילי. וה"סיכום שהתקבל היה בבחינת פשרה אופיינית:

- כדי לטווח את מאיר זורע סוכם לאשר רטרואקטיבית תקציב לראשית עבודות הפיתוח, שהוחל בהן ללא תקציב. מן ה"זרבה" התקציבית הקיימת הוקצבו למינהל מקרקעי ישראל 2 מיליון ל"י להשלמת הפיתוח עד סוף שנת הכספים הנוכחית.
- עלי-פי הצעתם של גלילי וזורע, הוסכם להקציב 10 מיליון ל"י בתקציב החדש של 1975/76.
- כדי לפייס את בר-לב, שרמו על פגיעה בסמכויות (פיתוח התעשייה), סוכם שהחל מ-1 באפריל יועבר עניין מעלה אדומים, כולל התקציב שנקבע, לסמכותו של משרד המסחר והתעשייה.
- כאשר יוחל בבניית השיכונים במקום יהיה הנושא באחריותו של משרד השיכון.

בביתנים, אחרי ישיבת הממשלה האחרונה, הוקמה ועדת שרים מיוחדת שתבחן את השאלה מי יהיו אלה שיגורו במקום, ולשם מה. וזאת ע"פ דרישתו של שר השיכון.

לך. הח"כ אליעזר רונן הגיש שאלתא לשר האוצר. כמה מחברי סיעת המערך תבעו כינוס סיעתם והזמנתו של השר גלילי לישיבה. משלחת של נציגי 13 עירי-רשות פיתוח הופיעה בפני ועדת השרים ל"ערי-הפיתוח והתירעה נגד כוונת הממשלה ל"לייזר" את מעלה אדומים, בעוד ספק אם הגליל יכול להיחשב כחבל-ארץ מיוחד. הם גילו כי תוך שנתיים שלוש תהיה אוכלוסיית הגליל ערבית ברובה...

את מירב העובדות חשפו בתוכרים לראש הממשלה הח"כים דב זכין ויוסי שריד, ה"מתנגדים שניהם להקמת אזור התעשייה במעלה אדומים בשל שיקולים מדיניים. אולם, הדגש בתוכרים הושם על הדאגה העמוקה לנוכח המושבים המוגבלים המצויים, בקבעם כי פיתוח מעלה אדומים יהיה כולו על חשבון פיתוח ערי-הפיתוח.

בין השאר גילו בתוכרים, כי פקידים בכירים מוסמכים כמו אלחנן ישי האחראי על פיתוח התעשייה במערכת הבטחון, — ה"ר ידעו בכמה הודמוניות שמפעלים שנועדו לקום בקרית שמונה ובצפת, יוקמו במעלה אדומים. המדובר הוא בינתיים בשלושה מפעלים: 1. טיפול המעשי בהקמת מפעל על לייצור גדר-תיל בקרית שמונה הופסק, וזו הצטרף לוותר עליו למען מעלה אדומים. 2. סדנא לשיפוץ טנקים אשר נועדה לקום בקרית-שמונה. במסגרת זו אף שוכנעה קבוצה של בעלי מקצוע, בעיקר מקרב עולים חדשים מברית-המועצות, להשתקע בקרית-שמונה. מאוחר יותר נרמז לקבוצה זו שהמפעל יוקם במעלה אדומים. 3. המפעל השלישי הוא מפעל למוצרי גומי ש"נועד לקום בצפת. מסתבר, כי שלושה מפעלים אלה הוכרו במסמכים שהוגשו מ"ט עם צוואת ההיגוי למעלה אדומים למשרד המסחר והתעשייה, לשם אישור הקמתם במעלה אדומים. על רקע זה פרש הממונה על אזורי פיתוח במשרד המסחר והתעשייה מחברותו בצוות ההיגוי. התברר לו, כי כוונות התייעוש של מעלה אדומים סותרות לחלוטין את יעדי הפיתוח של ערי הפיתוח בגליל, ועומדות בניגוד להבטחות שניתנו לערים אלה. אופייני הדבר שדוברי משרד המסחר והתעשייה טישטשו את הפרשה.

ברור אם כן כי כל מה שיקום במעלה אדומים — יבוא על חשבון ערי הפיתוח. "בשנים האחרונות הוקמו בישראל כולה 2-3 מפעלי תעשייה גדולים בסך הכל" — כתבו שריד וזכין בתוכרים לראש הממשלה. — במצד-דברים זה, כאשר תחזיות ה"הקמה לשנה הבאה קדורות עוד יותר, וכי אשר ברוב ערי הפיתוח בגליל לא קם ב-8 השנים האחרונות ולו גם מפעל גדול אחד, ברור לחלוטין, כי גם מספר "צנוע" של מפעלים במעלה אדומים חייב לבוא על חשבון ערי הפיתוח בגליל. שר המסחר והתעשייה יכול להעיד. כי אין

ציביות המזוורות. המכתב הראשון נשלח כ-10 ימים לאחר תחילת העקרונות של הממשלה.

מסתבר, כי בפגישת שבערבה בסוף נובמבר בין מ. זורע לבין א. גפני, ביקש מנהל מקרקעי ישראל מהאוצר להקציב סכום של 2-3 מיליון ל"י עד סוף שנת הכספים ה"נוכחית, לעבודות תשתית במעלה אדומים. תשובתו של הממונה על התקציבים הייתה: "בחדש הקרוב נסיים את הדיונים התקציביים בכלל, וייקבעו גם סדר-עדיפויות בנושא הקצבות פיתוח. צריך קודם לזה" ל"י מה יהיה בתקציב של 1975/76 ולאור זה להקציב את הסכומים לשנה השוטפת...". ארנון גפני הופתע כאשר בפגישתו זו התברר לו כי מינהל מקרקעי ישראל כבר התחיל למעשה בביצוע העבודות ב"מעלה אדומים, ואף התחייב בפני הסוכנות היהודית על החזרת כספים מן התקציב שטרם אושר לו. מן הראוי לציין, כי לאוצר נודע על מגעים כספיים בין המינהל ל"סוכנות עוד בטרם נתקבלה ההחלטה העקרונית מממשלה ב-24 בנובמבר.

כדי שהדברים יהיו ברורים שיגר הממונה על התקציבים מכתב רשמי למנהל מקרקעי ישראל, בו נאמר, כי מאחר שאין תקציב מאושר למעלה אדומים, אין גם כיסוי ל"התחייבויות המינהל בעניין זה. הח"כ יוסי שריד, אשר יחד עם עמיתו דב זכין תרמו להסרת מעטה הסודיות מעל לכל הפרשה, אמר בצדק, כי "איננו יכול להשתחרר מן הרעש, כי כמה מן האחראים למדיניות התנהלות בשטחים עדיין מכלכלים ענייניהם בחשאי משרד, נה, כאילו מדובר בימים של חומת ומג"דל". העורך לשעבר של "אחת", מראשי "החוג לליבון" במפלגת-העבודה דוד שחם, הזכיר את המושג הידוע מתקופת המאבק בבריטים — "זקס"...

כמה זה צריך לעלות ולמי?

ההקצבה היחידה שאושרה בכל אותה תקופה לעניין מעלה אדומים הייתה בסך 100 אלף ל"י, שהוקצבו למינהל מקרקעי ישראל המלצות ועדת-שמונה. ועדת-שמונה עצמה העריכה, כי להקמת תשתית באזור — כביש, ביוב, מים וחשמל, יהיה צורך להשקיע ב-3-4 השנים הקרובות סכום של כ-200 מיליון ל"י. אנשי האוצר סבורים כי המדובר בסכומים גדולים בהרבה. ראש עיריית ירושלים נקב בסכום של 500 מיליון ל"י.

העניין פרץ החוצה וגרם לסערת ציבורית. בכנסת הוגשו הצעות דחופות לסדר היום, שהזיפות לא הוכרה, כמובן. הח"כ מאיר פעיל ביקש לדון במליאת בית הנבחרים על "עבודות מינהל מקרקעי ישראל במעלה אדומים, מחוץ לכל מסגרת תקציבית ועל

הפקידו כיו"ר ועדת השרים לענייני הת"י ישיבות, צוות בין משרדי מיוחד בראשותו של מנהל מקרקעי ישראל מאיר זורע לב"ת האפשרויות של פיתוח מעלה אדומים. הוקמה אף ועדת-היגוי מיוחדת של מומחים ממשרדים שונים. בכמה הודמוניות, לאחר מכן, אמר, כי כל הדברים ש"עשה בתיאום ועל דעת ראש הממשלה, ועל כך לא היתה כל הכחשה.

מאיר זורע, שהוא כנראה מאנשי שלומו של גלילי, דאג להתחלת המדידות ושירותים מפות. ויחד עם ההמלצות של ועדת-שמונה בדבר בחירת מעלה אדומים כ"אזור תעשייה לירושלים, הגישה ועדת זורע המלצה לממשלה להקים במקום גם אזור מגורים, שאלה שערורה מחלוקת ב"ישיבת הממשלה בנובמבר 1974. אחרי ה"ל"טת הממשלה, שהובאה לעיל, הוחל בעבודות מעשיות, ולמקום הגיעו טרקטורים, כדי לפלס את הדרך. בתיאום עם משרד הבטחון הוחל בחיפוש אחר מפעלים ש"י מוקמו באזור זה שבין ירושלים לירי-חו.

מה אירע להתפתחות של שר האוצר בישיבת ה"ל"ט, כי אין לו פרוטה להקמת מע"ל אדומים?

התקציב לא הוקצב. אלא שמינהל מקרקעי ישראל הוא עצמו בעל אמצעים "לתנועה סיבובית" של כספים, מה עוד שיש לו קשרים הדוקים עם הקרן הקיימת והסוכנות היהודית. ואם נוסף על זאת את הגיבוי שניתן מצד משרד הבטחון, בעל תקציב הענק, התקבל התמונה בשלמותה. העביר דות בשטח החלו להתבצע ללא תקציב מאושר מצד הממשלה, מה שמנוגד לנוהל התקין בממשל מסודר. אך — בני סיבות הידועות — מה בכך? ב"דו"ח מבקר המדינה שיפורסם בעוד שנה אולי תירשם הערתו של המבקר על חריגה מסמכויות, אחת מגי רבות.

בביתנים, בשמור הדברים בסוד. היו שמועו שונות בקשר לעבודות במעלה אדומים. מאיר זורע עצמו סירב להשיב לשאלות עתונאים בכל הנוגע לפרשה. הציבור לא ידע דבר, הכל נעשה בחשאי. בגניבות המלא וביזומות של השר גלילי, פנה זורע לגיבור הסוכנות היהודית, איש "הליכוד" איחיה דוליצין, לקבל מימון בינ"י לעבודות במעלה אדומים, מעל לראשו ומאחוריו גבו הרמה של יריד הסוכנות ה"יהודית פנחס ספיר. א. דוליצין אישר את המקדמה. "היו לכך תקדימים" — הסביר גובר הסוכנות והוסף: "זורע פנה אלי בהמלצת שני שרים חשובים. ההלוואה לימינהל מקרקעי ישראל אושרה בעקבות התייעצויות מצדו של זורע כי הכסף יוחזר תוך זמן קצר"...

בשני מכתבים פורמאליים העיר הממונה על התקציבים באוצר, ארנון גפני, למנהל

11 → **מת גלילי פועל / ראול טייטלבוים**

נוספים בסוגיה יתווכח וזו ששמה ירוש-
 לים, ושיגרנו אותה לעולם ולעריבים ש-
 איננו זרים מן המצב הקיים...
 אם לסכם את הסיפור: לירושלים לא היה
 בית מטבחים חדש. ספק אם יקום אזור
 תעשייה חדש במעלה אדומים. ואם ימצא
 הכסף ויקומו מפעלים תעשייתיים במעלה
 אדומים, רוב הפועלים בהם יהיו ערבים.
 שכן, גם היום רוב עובדי התעשייה בבי-
 רה הם פועלים ערביים. כל אלה יהיו או
 לא יהיו בעתיד. אולם, הנוק המדיני המיי-
 די הוא ברור. זהו אחד האיפיונים העיקרי-
 יים ל"שיטת גלילי" החוזרת לפעולה. ב-
 מערכה זו על מעלה אדומים ניצח לאמיתו
 של דבר השר בלי תיק. עברו מלחמת
 יום-הכיפורים לא היתה סוף פסוק. ישראל
 גלילי נשאר חסידה של שיטת "הציונות
 המעשית" והומן — כידוע — לפי השקפתו
 הרי פועל לטובתנו...

והציבורי שהתנהל סביב לפרשת מע-
 אדומים נסוב בעיקר על בעיות מינהל-
 יותמכותיות ותקציביות רשל ההשלכות
 קשה להשקעות הצפויות על מצ-
 בול ערי הפיתוח. מדיון זה נעדר העי-
 ית המשמעות המדינית של המעשה, ה-
 מן באופן מובהק את היות ממשלת
 ה ממשלת המשך ולא ממשלת שינוי.
 "זה שלנו היא" — אמר בשיחה פרטית
 א הפקידים הבכירים של משרד החוץ,
 וז עקב אחר ההדים הבינלאומיים של
 נשת מעלה אדומים — "שאצלנו מחליטים
 ולטות בעלות משמעות מדינית מובהקת
 ופי שיקולים של מדיניות פנים. לא ימ-
 א אדם חושב היכול להעלות על הדעת,
 בעיית ירושלים נפתרה, וכי במסגרת
 נדרי שלום לא נצטרך למצוא הסדרים
 ושים לגבי ירושלים ומעמד הערבים בה.
 מ מעלה אדומים שמנו על עצמנו כבלים